د انګرېزي ادب پېژندنه

هینري پانکوسټ

لیکوال: رحمت شاه فراز

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انګریزي ژبې لټریچر کلمه په دوو معناوو کارېږي: ۱) هر هغه څه چې په لیکلې بڼه موجود وي؛ دغه کلمه د لاتیني له لیټرا څخه اخیستل شوې، چې د الفبا یوه حرف ته ویل کېږي. ۲) د لیک یو ځانګړی ډول دی، چې په دې تنګ مفهوم کې د ادبیاتو یا لټریچر هدف دا دی، چې لذت ولېږدوي، فکر، احساسات او تخیل را وپاروي او هدف یې ښوونه او تعلیم نه وي.

د ادبیاتو له ساینس سره یو توپیر دا دی، چې ساینس فکټونه (ناڅرګند واقعیتونه) بیانوي؛ خو د هنر دنده دا ده، چې د احساساتو په مټ یوه عالي او لوړ شعور ته د رسېدو لپاره مرسته راسره کوي. بل توپیر یې دا دی، چې د ساینس ژبه واحده او مشترکه ده، خو د یوه ادیب سبک او ژبه له بل ادیب څخه جلا او ځانګړی وي او هر ادیب په خپل سبک پېژندل کېږي.

دا چې ولې یوه پنځونه ډېر عمر کوي؟ د دې ځواب دا دی، چې ادیب د خپلو احساساتو او عواطفو په استفاده یوه پنځونه پنځوي او احساسات او عواطف هېڅ کله نه مري. بله دا ده، چې ادبیات شخصي نه وي، بلکې ملي وي. د دې لامل دا دی، چې ډېری وختونه یو لوی جمعیت یو څه په ګونګه او مبهمه بڼه احساسوي، خو د بیان او اظهار وړتیا یې یو شاعر لري.

[خط په مخ د صنم راغی که سپوږمۍ شوه په هاله کې؛ دا احساس د هر چا په زړه کې شته دی، خو حمید مومند هغه څوک دی، چې د بیان وړتیا یې لرله؛ ژ.]

د یوه ملت کرکټر چې په عمل کې وښودل شي، موږ یې عموماً په تاریخ یادوو؛ خو کله چې د یوه ملت کرکټر په کتابونو کې ولیکل شي او یا په ډرامو، سندرو او اشعارو کې را ټول شي، ادبیات ترې جوړېږي.

انګریزي ادب څلور لویې دورې لري:

۱- د چمتوالي دوره (۶۷۰ – ۱۴۰۰ میلادي)

۲- د اټالوي اغېز دوره (۱۴۰۰ – ۱۶۶۰ میلادي)

۳- د فرانسوي اغېز دوره (۱۶۶۰ – ۱۷۵۰ میلادي)

۴- معاصره دوره (له ۱۷۵۰ میلادي را پدېخوا)

لومړی به څلور واړه دورې په لنډو ټکو کې وپېژنو:

لومړۍ دوره: په دې دوره کې انګلستان د خپلې استفادې لپاره یوه ملي ژبه (انګریزي) رامنځته کړه.

دویمه دوره: په دې دوره کې انګریزي ژبې ته اټالوي پوهه او ادبیات راننوتل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه دوره: په دې دوره کې انګلستان د شاعرۍ یا مذهب له عظیمو احساساتو نور ستومانه وو. په دې دوره کې انګلستان ساینسي او عقلاني پېر ته داخل شو او دا فکر ورسره پیدا شو، چې د لیکوالي لپاره سبک یا اسلوب مهم نه دی، بلکې لوی اثار د مطالعې او هنر په مټ پنځول کېږي، نه د الهام په مرسته! دغه تصور ورته له فرانسې راغلی وو.

څلورمه دوره: انګلستان له هره اړخ بالغ او پوخ عمر ته ورسېده.

***

اوس به د پورتني اجمال، تفصیل ته اوړې وکړو.

د لومړنی دورې تفصیل:

هغسې چې له نوم نه یې ښکاري، په دې دوره کې یو قوم منځته راځي او دغه قوم د خپل ورځني، ادبي او ساینسي استفادې لپاره یوه ملي ژبه رامنځته کوي. د انګریزي ادب دغه دوره په اصل کې په دوو پېرونو وېشل کېږي: الف) له چاسر (Chaucer) څخه مخکې پېر؛ ب) تر چاسر وروسته پېر

په چاسر به وروسته خبرې وکړو، اوس به دا ووایو، چې معاصر انګریز ملت له څلورو نسلونو څخه تشکیل شوی دی:

۱) انګریز یا انګلو ساکسون؛ چې په تیوتونیک نسل پورې اړوند دي.

۲) بریتانوي (Briton)؛ چې په سلتیک نسل پورې اړوند دي.

۳) ډېن (Dane)؛ دا هم تیوتونیک نسل دی.

۴) نورمن یا نارتمن

انګریزان اصلا په لویه کې له تیوتونیک او سلتیک نسلونو څخه تشکیل شوي دي.

په دې دوره کې هغه اشخاص چې د ژبې او پوهې په برخه کې یې لوی نقش لوبولی دی، تر ډېره پورې په مذهب او کلیسا پورې اړوند خلک وو. په همدې اساس ویل کېږي، چې په انګلستان کې د انګریزي ادب زوکړې ځای د کلیسا تر سیوري لاندې پروت دی.

ان ویل کېږي، چې د کاډمن (Cadmon) په نوم یو مذهبي شخص د مذهبي اشعارو بنسټګر دی. دلته مذهبي اشعار په دې معنا دي، چې یو دیني متن د شعر په ژبه کې ولیکل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې په ۱۰٦٦ کې نارمن نسل انگلستان فتحه کړ، نو ځان سره يې انگريزي تفکر او ادبياتو ته يو نوی اغېز راوړ. نارمن منظم او مهذب خلك وو، لاتيني ژبه يې منظمه او د شعر او رومانس جوگه کړه. دوی ته لاتيني ژبه له وحشي اصطلاحاتو او گډوډۍ څخه ډکه په لاس ورغلې وه، خو دوی د ليک و لوست جوگه کړه او د قانون سازي، شاعري او رومانس لپاره يې وکاروله.

تر نارمن فتحې وروسته، د فرانسويانو له راتگ سره فرانسوي ژبه انگلستان ته راغله. انگريزي ژبه تر ټولو ډېره له فرانسوي ژبې څخه اغېزمنه ده. خو انگريزان له انگريزي ژبې سره کلك پاتې شول او هېڅ کله يې خپله ژبه له لاسه ور نه کړه، ان تر دې چې په پای کې يې په نورو ژبو غالبه او خپله ژبه عامه کړه. خو په دې سربېره هم، په ټول انگلستان کې يوه واحده ژبه نه وه، بلکې د انگريزي هم درې مختلفې لهجې ويل کېدې: ۱) شمالي ۲) منځنۍ (لندني) ۳) سويلي

همدا لندنۍ انگريزي وروسته د انگلستان رسمي ژبه شوه. د دې لهجې ارزښت په دې هم وو، چې د اکسفورډ او کامبريج لهجه هم همدا لندنۍ لهجه وه.

تر دې ځايه چې موږ کومې خبرې وکړې، دا ټول تر چاسر مخکې پېر وو. اوس چې کومې خبرې کوو، دا د چاسر د عصر خبرې دي.

په دې پېر کې درې لوی بدلونونه راغلل:

۱) د ويليام لانگلنډ په لاس يو ټولنيز غورځنگ رامنځته شو.

۲) د ويکليف په لاس نوی مذهبي روح په انگلستان کې وزرې وکړې.

۳) په خوا کې يې د چاسر په اشعارو کې د ايټاليې علم و ادب هم انگستان ته راغلل.

جوفري چاسر (۱۳۴۰ – ۱۴۰۰ ميلادي) په لندن کې زېږېدلی. د چاسر د لويوالي اندازه له همدې خبرې هم کولی شو، چې د انگريزي ادب يوه بشپړه دوره د ده په سر په دوو پېرونو وېشل کېږي. د شکسپير په څېر، ده يوازې له ژوند څخه زدکړه نه کوله، بلکې له کتابونو څخه يې هم وکړه. د يوه ادبپوه په وينا، نوموړی د سهار (رڼا) شاعر او د انگريزي شاعرۍ پلار دی.

***

د دوهمې دورې تفصيل (۱۴۰۰ – ۱٦٦۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چاسر تر مړینې وروسته یوه پېړۍ، د انګریزي ادب د تاریخ تر ټولو وچه او شنډه دوره ګڼل کېږي. خو د پنځلسمې پېړۍ ارزښت په دې کې دی، چې انګلستان فکري او عقلي وده وکړه. دغه دوره د ملي تعلیم و تربیې دوره وه. په همدې دوره کې ایټالیا د اروپا پوهنتون وه او همدا دوره په انګلستان کې د ایټالوي علومو او فلسفې د اغېز دوره وه.

په شپاړسمه پېړۍ کې د ویاټ او ساري په نوم دوه شاعران را پیدا شول. د دوی دواړو پنځونې په یوه ټولګه کې په ۱۵۵۷میلادي کې چاپ شوې چې د Tottel's Miscellany په نوم یادېږي. د دوی لیکنو په انګلستان کې د لیک نوی سبک دود کړ او همدا هغه کال دی، چې په انګلستان کې ایلازیبتي (Elizabethan) دوره پیل شوه. ممکن د همدې دورې په هکله به تامس مور دا خبره کړې وي چې: «د هوا هره څپه د یونان، روم او ایټالیې په زرینو ګردو لړلې وه.»

د ایټالیې اغېز داسې کم نه وو، بلکې پخپله شکسپیر هم له هغو شاعرانو څخه دی، چې د خپلو ډرامو پلاټ یې له ایټالوي ناولونو څخه اخیستی دی.

د شپاړسمې پېړۍ پای ته په نږدې وختونو کې د ختیځ هند مشهوره کمپني منځته راغله. دا کمپنۍ د انګلستان او نړۍ، په تېره د هند په تاریخ کې لوی رول لري.

د دې دورې بل لوی شاعر او لیکوال ایډمنډ سپنسر (۱۵۵۲) وو. سپنسر په ۱۵۷۶ کې په کامبریج کې زدکړې وکړې او Shepherd's Calender یې تر ټولو مشهور اثر دی.

ویلیام شکسپیر: په همدې شپاړسمه پېړۍ کې د نړۍ تر ټولو مشهور او لوی شاعر او ډرامه لیکوال ویلیام شکسپیر (زوکړه ۱۵۶۴) هم نړۍ ته سترګې وغړولې. د پلار نوم یې جان شکسپیر وو. نوموړي په ۱۶۰۱ کې د خپلو شاهکارو ډرامو په لیکلو پیل وکړ. په ۱۵۹۹ کې یې خپل تیاتر هم جوړ کړ، چې د The Globe Theatre په نوم مشهور وو.

د شکسپیر په اړه تامس کارلایل وایي، چې شکسپیر د ټولو شاعرانو سردار دی؛ او ایمرسن د دې عظیم ډرامه لیکوال په تړاو لیکي، چې د ټولې نړۍ کتابونه یوې خواته (له مذهبي کتابونو پرته)، شکسپیر پخپله یو کتاب دی. نوموړی وایي، شکسپیر یو نامتوازي ذهن دی.

د دې عصر بل پوه او لیکوال فرانسیس بیکن (زوکړه ۱۵۶۱) دی. بیکن په لندن کې زېږېدلی. دی تر یوه ادیب ډېر یو عالم او د علومو پوهنغونډ دی. د نوموړي تر ټولو مشهور اثر (The Essays of Francis Bacon) دی. نوموړی علم دوسته سړی وو او د اپریل په نهمه ۱۶۲۶ میلادي کال په داسې حال کې چې په یوه ساینسي تجربه کې یې ساړه ونیول، وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر شکسپیر وروسته د میلټن انګلستان را رسیږي. دا هغه عصر هم دی، چې په انګستان او اروپا کې د رنسانس دورې په نوم پېژندل کیږي. رنسانس د مذهب او د اروپا د فکري او علمي ژوند احیاء وه.

د ادیبانو په برخه کې تر شکسپیر وروسته، بین جانسن هغه څوک وو، چې د انګلستان د علم او پوهې په ډګر کې یې د مخې سرې ګڼلی شو.

جان ملټن (زوکړه ۱٦۰۸): د لندن په زړه کې وزیږیده، مخ یې ډېر ښکلی او ښایسته ځواني یې لرله. د خپل نازک بدن او تنکی ښکلا له امله به پوهنتون کې ملګرو «مېرمن» ورته ویل. دې کې هېڅ شک نشته، چې نوموړی د انګریزي ادب له لویو شاعرانو څخه دی. ملټن په وروستیو کلونو کې د خپلو سترګو رڼا له لاسه ورکوي. څو لورانې لري، خو هغوی هم د دې په ځای چې لاسنیوی یې وکړي، د اوږې بار یې ګرځي او یو ځل خو د ده له اجازې پرته د ده اثار خرڅوي. د نوموړي Paradise Lost، چې مشهور اثر یې دی، په ۱٦٦۷ کې چاپ شو او په ۱٦۷۱ کې یې د Paradise Regained اثر چاپ کړ. ملټن په ۱٦۷۴ کې له نړۍ سره مخه ښه وکړه.

د انګریزي ادب دوهمه په ملټن پای ته رسیږي.

***

د دریمې دورې تفصیل (۱٦٦۰ – ۱۷۵۰ میلادي):

دا په انګلستان کې د احیاء مجدد دور وو. دغه احیا یوازې په حکومت کې د تغییر او بدلون په معنا نه وه، بلکې په انګلستان کې د نوي ژوند، فکر او ادب پیل وو. دا له ادبي پلوه یو غني دور وو او په همدې وختونو کې «تنقیدي مکتب» رامنځته شو، چې جان ډرایډن یې یو مشهور او واقعي مخکښ وو.

ډرایډن د دې عصر لوی ادیب او شاعر وو. دا د ده خبره ده، چې مخکې له دې چې یو څه ووایې، صیقل یې کړه، صیقل یې کړه، ټول رنګونه ترې وغورځوه، ځینې ور اضافه کړه او ځینې ترې وتوږه:

A hundred times consider what you've said'

Polish, repolish every color lay...

ډرایډن به چې کله ډرامه یا شعر لیکل، نو په سریزه کې به یې خپل سبک او میتودونه هم تشریح کول، چې له دې امله یې انګریزي ادب ډېرې نوې خبرې ور وبښلې. ډرایډن د عقل یو زبردست څواک او په شعر کې د استدلال پیاوړې وړتیا لرله او دا د ډرایډن د نبوغ ښکاره نښې وې. د ده یو بیت دی:

Great withs are sure to madness near allied;

(c) ketabton.com: The Digital Library

And this partitions do their bounds divide.

اوولسمه پېړۍ په دې هم مهمه وه، چې په ۱۶۶۲ کال د شاهي یا رایل ټولنې بنسټ کېښودل شو. د دې عصر یوه بله عجیبه ځانګړنه دا وه، چې داسې قهوه خونې جوړې شوې، چې د چایو او قهوې په ځای د علم، فلسفې او ادب په مرکزونو واوښتې. دلته به د وخت لوی، لوی مفکرین او پوهان راټلل او له یـو بـل سره بـه یـې پـه مهمـو علمي او فلسفي موضوعاتو جدي او سنجیده بحثونه کول. تر ۱۷۱۵ کاله پورې په انګلستان کې شـاوخوا دوه زره دغه ډول قهوه خونې موجودې وې.

کله چې پوهه خپره شوه او کلبونو او قهوه خونو ته راشه درشه ډېره شوه، ورسره د مهالنیو خپرېدل هم پیل شـوو. قهوه خونو که له یوې خوا د علم او نظریاتو له تشهیر سره مرسته وکړه، نو بل خوا کوم قلموال به چې دلته راټلل، هغوی د همدې ځای له بحثونو استفاده کوله او په مهالنیو کې به یې چاپول، چې دې کار نثر ته هم ګټه ورسوله، نثر اسانه، سوچه او روان، او عامیانه او کلیوال شو.

همدا دوره وه، چې انګریزي ادب ته ناول راغی. ناول خپل اوږد تاریخ لري، دا چې څنګه لومړی انګریزي ژبې ته رومانیتکې کیسې راغلې؛ دا چې څنګه د اډیسن او سټیل په څېر دوو مهمو کسانو دې ژانر ته کار وکړ. خو په انګریزي ژبې کې همدا د ناول واقعي پیل وو.

د دې عصر مهم شاعران او ادبپوهان:

ډانیل ډیفو (۱۶۶۱ – ۱۷۳۱ میلادي): ډانیل فو یا ډیفو، په ۱۶۶۱ کې وزیږېده. نوموړي د ناول په برخـه کـې کـار وکړ. په دې سربېره، ده د خپل وخت په سیاست او دود فکر هم ژورې نیوکې وکړې. د نومـوړي ادبي او لیکنـۍ وړتیا او انرژي دومره ډېره وه، چې یوه بشپړه مجله به یې تنها لیکله او دغه مجله یې څو کاله وچلوله.

د ناول په برخه کې د خپلو هڅو له امله د اتلسمې پېړۍ د ریالیستک ناول پـلار ګڼـل کېـږي؛ هغسـې چـې ومـو لیدل، نوموړی د ژورنالیزم له ډګر نه ناول ته راغلی وو، نو په ناولونو کې یې دغه اړخ ډېر څرګند وو.

جان سویفټ (۱۶۶۷ – ۱۷۴۵ میلادي): نوموړی تکړه او وتلی طنز لیکونکی وو. په دېرش کلنۍ کې په ده کـې د یوه بې ساري طنز لیکونکي نښې ولیدل شوې. ده بـه ډېـرې لیکنـې وکـړې، خـو وبـه یـې سـوځلې. د نومـوړي Gulliver's Travels کتاب تر دې دمه د ماشومانو لپاره تر ټولو په زړه پـورې لیکـل شـوی کتـاب دی (د ځینـو برخو په استثنا).

د ده په هکله یو بل لیکوال او شاعر تاکري لیکي، چې دی دومره عظیم انسان وو، چې د ده د مړینې په اړه فکـر کول داسې دي، لکه یوه بشپړه امپراتوري چې را پرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الگزانډر پوپ (۱٦۸۸ – ۱۷۴۴ میلادي): الگزانډر پوپ د انگریزي ژبې له لویو شاعرانو څخه دی. نوموړی د ډرایډن دقیق ځایناستی گڼلی شو. پوپ په ماشومتوب کې کمزوری او ژوند یې «اوږدمهاله ناروغي» وه. د نوموړي لومړنی چاپ شوی شعر The Pastorals دی، چې په یوه طلایي عصر-کې یې شپون او شپنه پکې انځور کړي. د نوموړي بل اثر، The Essay on Criticism په لندن کې یو ادبي او علمي توپان رامنځته کړ. نوموړي به یو فکر را واخیست او د متل په ډول به یې شعر کړ، چې په دې برخه کې به تر شکسپیر وروسته بل شاعر دومره مقولې نه لري، چې د خلکو په ژبو عامې وي. دا د پوپ څو مسرې دي:

"A little learning is a dangerous thing;

Drink deep, or taste not the Pierian spring."

"To err is human, to forgive divine."

"For fools rush in where angels fear to tread."

د پوپ تر مړینې وروسته، داسې چې انگلستان د شعر ملکه له لاسه ورکړې وي، یو ځل بیا د ناول دوران راغی. په دې وخت کې د ریچارډسن او فیلډینگ په نوم دوه مخکښ ناول لیکوال پیدا شول.

په دې وختونو کې (۱۷۴۰ او ۱۷۵۰) کې د فیکشن یوه نوې بڼه منځته راغله، چې په دې کې د یوې عادي کورنۍ د ژوند او چلند کیسه موضوع و موتیف وگرځېده.

دا مهال له ناول لوستنې سره هم بې بریده او بې سابقې مینه را وټوکېده، له همدې امله خو د کتاب لیکوال دا پوښتنه ځواب کړې، چې زموږ له ناولونو سره ولې دلچسپي ډېره ده. لیکوال وایي، چې له موږ نه اکثریت خو لومړی له خپل ځان سره دلچسپي لرو او په دوهم قدم کې د خپل څنگ لـه گاونـډي سره. کورنی ناول یا په کورني ژوند لیکل شوی ناول موږ ته هغه ژوند را ښکاروي، چې موږ ورسره بلد یو یا د متوسطې طبقې ژوند انځوروي یا د زموږ ورځني معمولات منعکسوي، خو دغه انځورونه عادي نه وي، بلکې د هنر په ژبه وي. د فیکشن په پاڼو کې چې خپل دغه ورځنی ژوند گورو، دا په دې معنا دی، چې موږ خپل او د خپلو گاونډیانو ژوند وینو، خپلې خبرې اترې پکې وینو او زموږ ورځنیو پېښو ته داسې بڼه ورکوي، چې موږ یې په عادي ډول له لیدو بې وسه یو.

کومه ډله لیکوالو چې لومړی ځل دغه ډگر ته را ودانگل، د هنر په تاریخ کې یې د یوه بېل عصر بنیاد کېښوده. په ۱۷۴۰ کې سمیول ریچارډسن (۱٦۸۹ – ۱۷٦۱ میلادي) Pamela او Virtue Rewarded خپور کړ، چې په دې وروستي کې یې د یوې پارسا خدمتگارې کیسه وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ریچارډسن په ناولونو کې ښځینه عواطف او احساسات ډېر دقیق او په جزیاتو انځور شوي، د دې علت دا دی، چې ده به په دیارلس کلنۍ کې د نجونو لپاره د مینې لیکونه لیکل؛ دې کار یې په راتلونکي ادبي ژوند مهم نقش پرېښوده. د ریچارډسن په ناولونو کې د ښځینه کرکټرونو د انځورولو په برخه کې کومه کمزوري او غیر واقعي بینانه اړخونه نشته. ګڼ ناول لیکوال عموماً په دې برخه کې کمزوري وي.

نقادان په دې اند دي، چې د ریچارډسن تر ټولو لویه ځانګړنه د انساني زړه په اړه د ده درک او پوهه وه، خو یوه لویه نیمګړتیا یې د کتابونو اوږدوالی او د موضوعاتو تداخل وو.

هینري فیلډینګ (۱۷۰۷ – ۱۷۵۴ میلادي): د دې عصر بل ناول لیکوال وو، چې د پامیلا چاپ ناول لیکلو ته وهڅاوه.

***

د ځلورمې دورې تفصیل (له ۱۷۵۰ میلادي راپدېخوا):

اتلسمه پېړۍ په انګلستان کې له ګڼو اړخونو د لویو تغییراتو او چټکو بدلونونو عصر وو، دې عصر کې د انګریز ملت په ژوند کې لوی صنعتي، مذهبي، سیاسي، ټولنیز او علمي و فکري انقلابونه پېښ شول. د دې ټولو نویو تغییراتو په خوا کې د معاصرې ډیموکراسۍ په لور لومړني ګامونه دي، چې له رنسانس را پدېخوا یې یو له لویو تاریخي غورځنګونو څخه ګڼل کېدلی شي. د انګلستان تاریخ یو جلا بحث دی، موږ په دې برخه کې د ځلورمې دورې شاعرانو او ادیبانو ته تم کېږو:

سمیول جانسن (۱۷۰۹ – ۱۷۸۴): یو بې وزلی کتابپلورونکی وو، په ۱۷۳۷ کې لندن ته په داسې حال کې راغی، چې په جېب کې یې خپلې درې ډرامې هم اچولې وې او دې هوډ سره راغلی وو، چې په ادبیاتو کې خپل ځان ته یو مقام ولټوي. نوموړي په ۱۷۶۴ کې خپل کلب جوړ کړ، چې دی یې (په اصطلاح) روح روان وو. نور لوی، لوی لیکوال لکه برک، ګولډ سمیت، فاکس، ګیبن او شیریډان هم د یاد کلب غړي وو. جانسن په شعر کې هم مهم کارونه وکړل، خو په اصل کې د نثر په عصر کې د نثر لیکوال وو.

ایډوارډ ګیبن (۱۷۳۷ – ۱۷۹۴ میلادي): د نړۍ له لویو مؤرخانو او تاریخ لیکوالو څخه دی، د ده د ژوند تر ټولو مهم او مشهور اثر The Decline and Fall of the Roman Empire دی. دا نو د انګلستان لپاره له علمي او فلسفي اړخه هم غني کلونه وو. اډم سمیت په ۱۷۷۶ کې «د ملتونو شتمني» اثر ولیکه او برک د سیاسي ادبیاتو لپاره پراخه کار وکړ. ویلیام بلیک ستون Commentories on the Laws of England ولیکه، چې د انګریزي حقوقو او قانون په برخه کې یو بې سارې کار وو. خو په همدې مهمو او د لویو لیکوالو په عصر کې هم جانسن یوه مرکزي څېره وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې وروسته، چې کله انګريزي ادب کې شاعري وشوه، نو انګريزي شعر تـه طبيعـت لاره ومونـده او طبيعـت پکې انځور کړای شو. د همدې وختونو يو بيت دی:

God made the country and man made the down - Crabbe

صنعتي انقلاب له ځان سره د انسان د هوساينې ډېر سامان راووړ، خو ورسره يې داسې څه هم منځته راوړل، چې انسان ورسره مزاحمت پيل کړ. په شعر کې له روان عصر نه هم سر وټکول شو او د ماشيني ژوند په ځای تېرمهال ته د ستنېدو هيله رامنځته شوه. د انسان چې توجو د علم او فلسفې په څېر له لوړو او معنوي موضوعاتو پيسـو او دارايي ته واوښته، يوه شاعر چيغه کړه، چې:

There is no flesh in man's obdurate heart

It does not feel for man.

د اتلسمې پېړۍ په پيل کې د رومانتيسيزم مکتب منځته راغی. ويکټور هوګو، ويليام بليک، ګولډ سميت او داسې نور د همدې مکتب خلک وو.

په اتلسمه پېړۍ کې دوه لويې پېښې دا وشوې چې: ۱) انګلستان په يوه نړيوال ځواک بدل شو. ۲) د ډيموکراسي عروج پيل شو، چې ځان سره يې ګڼ صنعتي او ټولنيز بدلونونه هم راوړل.

اوليور ګولډ سميت (۱۷۲۸ – ۱۷۷۴ ميلادي): ګولډ سميت د ايرلنډ وو. په ښوونځي کې يو تنبل او احمق ماشـوم وو. بدرنګه او خوار وو او مخ يې هم د سري د ناروغۍ له امله بې خونده شوی وو. په اوولس کلنۍ کې ټرينيټي کالج ته ولاړ او د وړيا محصل په توګه درسونو ته کېناست. خو دغه وړيا محصل به د درس پـه خـوا کـې ځينـې کارونه هم کول، چې له دې امله به کله ناکله د ملنډو او رشخند هدف هم ګرځېده. له دې ځايه اټاليې تـه ولاړ. اټاليه د ده له طبيعت او ذوق سره بيخي برابره وه. دی د منځنيو پېړيو د راهبانو په څېر وو، چې ګرځېدل به او کله يو ځای او کله بل ځای به يې د خپلو فلسفي بحثونو له لارې خپله مړۍ او د شپې سرپناه پيدا کول. لـه يـو کـال دغو سرګردانيو وروسته، په داسې حال کې انګلستان ته ورسېده، چې جېب کې يې يوازې يو څو سکې پرتې وې او ذهن کې يې د ځان لپاره هېڅ لرليد نه وو. سره له دې چې د ده زدکړې منظمې نه وې، خـو د بريـاليتوب ګـڼ معيارونه يې لرل؛ لکه پراخه تجربه، د مشاهدې ښکلی ځواک، خواخوږی طبيعت او تر دې برسېره دا چې فـوق العاده اسانه او زړه راښکونکی سبک يې درلوده.

ويل کېږي، چې نوموړي احمقانه کارونه وکړل، خو حکيمانه اثار يې هم وليکل. د نوموړي يو مشهور اثـر The Citizens of the World دی. د ده په اړه دا هم ويل کېږي، چې ده هېڅ داسې شی نـه دی لمـس کـړی، چـې ښکلا يې نه وي وربښلې. په انګريزي ادب کې به د ده مقام لوړ نه وي، خو خوندي اورمرو دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایډمنډ سپنسر (۱۷۲۹ – ۱۷۹۷ میلادي): سپنسر تر ګولډ سمیت پنځه کاله مخکې برک ته راورسېده. دی هم ایرلنډی وو. په څوارلس کلنۍ کې یې ترینټي کالج کې زدکړې وکړې؛ یعنې تر ګولډ سمیت دوه کاله مخکې پوهنتون کې داخل شوی وو.

ورپسې لندن ته ولاړ، هلته یې حقوق ولوستل. اډمنډ برک په سیاسي برخه کې انګلستان ته بې ساري اثار ور کړل. برک تر یوه لیکوال ډېر سیاسي سړی وو او له همدې سیاسي زاویې یې لیکوالي وکړه. د نوموړي ټول ژوند له سیاسي هلو ځلو ډک وو. ان لوی لیکوال هم له دې امله ډېر کم په ادبیاتو کې خپل ځای مومي، چې د خپل عصر په سیاست کې یې هلې ځلې کړې وي، خو برک په دې برخه کې یوازینی استثنا ده. شاوخوا د ده ټول اثار سیاسي دي. نوموړی به ممکن یوازینی انګریز سیاسي څېره وي، چې د لیکوال په حیث شهرت لري.

رابرټ برنز (۱۷۵۹ – ۱۷۹۶ میلادي): دا خبره برنز کړې، چې شاعري له زړونو را پورته کېږي او زړونو ته کوزېږي. برنز د خلکو او عادي ژوند شاعر وو. د نوموړي شعر د خپل ژوند د ورځنیو پېښو او موضوعاتو څخه ډک دی. له یوې زاویې به د ده شعرونه سیمه ییز وي، خو په همدې حال کې د ټولې نړۍ لپاره هم دي. برنز د یوې بې وزلې کورنۍ ماشوم وو، په خپلو پټیو کې به یې کولبه کوله او خواریکښ هلک وو. خو د خپلو ټولو خواریو او زحمتونو په جریان کې نوموړی قوي لوستونکی هم وو. د ډوډۍ په وخت کې به یې د سندرو کتاب مخې ته ایښی وو او چې کله به یې کولبه وهله، نو همدا سندرې به یې زمزمه کولې. ده په ۳۷ کلنۍ کې له نړۍ سترګې پټې کړې.

ویلیام ورډز ورت (۱۷۷۰ – ۱۸۵۰ میلادي): ورډز ورت له دې هوډ سره نړۍ ته راغلی وو، چې زاړه شوي شاعرانه چوکاټونه مات کړي او په ځای یې ساده او سوچه اسلوب ایجاد کړي. ورډز ورت کامبریج پوهنتون ته ورغی، خو د پوهنتون محدودیتونو کې یې ځان ایسار ولیده او نور یې توجه ورته کمه شوه، خو په ۱۷۹۱ کې یې په یو ډول ځان ترې فارغ کړ. نوموړي د خپل وخت له یوه بل شاعر کولریج سره په ګډه یوه ټولګه چاپ کړه، چې Lyrical Ballads نومېده. ده د همدې کتاب د دوهم چاپ سریزه ولیکله او د الګزانډر پوپ په مکتب یې کلک بریدونه وکړل او ویې ویل، چې شاعري باید د قوانینو تابع ونه اوسي، بلکې سرچینه یې باید له قوي احساساتو سر ونیسي. له دې وروسته یې له خپل فکر و نظر سره سم شاعري وکړه او د نقادانو او لوستونکو د پیغورونو او ګوتڅنډنو هېڅ پروا یې ونه کړه.

ورډز ورت په ټوله او اصله معنا د طبیعت شاعر وو، هغسې چې شکسپیر د انسان د ژوند شاعر وو. البته د ورډز ورت طبیعت د ساینسي یا عادي انسان طبیعت نه وو، بلکې طبیعت ته یې له ډېر پراخه فلسفي او صوفیانه لیدلوري کتل. نوموړی په دې باور وو، چې ټوله نړۍ بل هېڅ هم نه ده، بلکې د یوه ژوندي او حی ذات مندر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمیول ټایلر کولریج (۱۷۷۲ – ۱۸۳۴ میلادي): د ده شخصیت بیا ډېر عجیبه وو. داسې ته وا، چې د خوب په دنیا کې ژوند کوي. په ښوونځي کې به نورو هلکانو کرکټ او فوټبال کاوه، دی به په بام پروت وو او په ساعتونو، ساعتونو به یې ورېځو ته کتل، چې له یو بله لرې لرې روانې دي.

کامبریج پوهنتون ته ولاړ، خو له هغه ځایه د قرضونو له لاسه وتښتېده. ورپسې اکسفورډ ته ورغی. دلته یې له Southey سره ولیدل او په ګډه یې د یوه خیالي حکومت طرحه جوړه کړه. دې حکومت ته یې د Pantisocracy نوم ورکړ، یعنې د ټولو په واسطه حکومت او بله دا چې ټول ښاریان به په ګډه دهقاني او علم و ادبیاتو ته کار کوي. بیا یې جرمني ته مخه ونیوله او د هغه ځای ادبي رنګ یې ځان سره راووړ. د کولریج په شخصیت د جرمني اغېز ډېر زیات ژور وو او همدا په انګلستان کې د جرمني فکر و ادب د اغېز پیل ګڼلی شو.

یوه ناروغۍ ور پېښه شوه او د درملو په ټس کې په چرسو روږدی شو. شاوخوا پنځلس کاله یې له دې اعتیاد سره جګړه وکړه، چې دې ټوله موده کې یې په عقل و فکر هم اغېز وکړ او په انرژي او اراده یې هم تاثیر پرېښوده. له کورنۍ نه هم بېل وو او هغسې چې پخپله لیکي:

"The most miserable of men, having a home yet homeless."

نوموړی له دې ټولو ستونزو سره سره د هیلو ، ارمانونو او ژوند شاعر وو. د ده یوه بیت ته به تم شو:

Work without hope draws nectar in a sieve,

And hope without an object cannot live.

له نړۍ څخه خو کولریج د یوه ناکامه انسان له باور سره ولاړ، خو لا قبر ته ور ټېټ شوی نه وو، چې نړۍ یې په ستاینه خوله خلاصه کړه. دی د ډېرو خبرو مستحق دی، خو که مو دغه پاراګراف ونه لوسته، نو لویه بې انصافي به مو ورسره کړې وي:

Action is the great end of all; no intellect, however grand, is valuable if it draws us from action and lead us to think and think of the time till action is passed by and we can do nothing.

د نوموړي یو مشهور اثر The ancient Mariner دی، په دې کې عجیب و غریب بلایي مخلوقات انځور شوي، چې په ولسي سندرو او اسطورو کې یې هم څرکونه موندل کېږي.

سر والټر سکاټ (۱۷۷۱ – ۱۸۳۲ میلادي): په ایډنبرګ کې نړۍ ته راغی. دی له دې ډالۍ برخمن وو، چې څه به یې په سترګو ولیدل د هغه د اظهار وړتیا یې لرله. په انګریزي ادب کې چاسر هم دا ځواک درلوده، خو سپنسسر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه درلوده؛ شکسپیر د دې ځواک تر ټولو لویه بېلګه ده او په میلټن کې نسبتاً ناپدیـد غونـدې دی. سـکاټ پـه ځوارلسو کلونو کې در ویشت نالونه ولیکل.

تامس دي کوینسي (۱۷۸۵ – ۱۸۵۹ میلادي): دي کوینسي عجیبه قد و څېره درلودل. نوموړی داسې وو، ته وا له بلې سیارې راغلی وي او هېڅ کله یـې شـاوخوا انسـانان پـه دې ډاډه نـه کـړل، چـې دی هـم د همـدې ځمکـې اوسېدونکی دی. ژوند دود یې لا ډېر عجیب وو، چرس به یې خوړل. فلسفي وو او مفکر او مـدبر روح یـې وو. یوازیتوب یې خوښ وو. پخپله وایي:

"No man will ever unfold the capacities of his own intellect, who does not at least chequer his life with solitude. How much solitude so much power."

په ابتدایي کلونو کې یې کلاسیک ور مطالعه کړل، په لاتیني ژبه د شاعري شهرت یې درلوده او په پنځلس کلنۍ کې یې په یوناني ژبه رواني خبرې کولی شوی.

ګرامر سکول نه وتښتېده. اکسفورډ ته ولاړ. دلته یې پنځه کاله تېر کړل، همدلته په چرسو روږدی شـو. دې ځـای کې یې له کولریج او ورډز ورت سره ولیدل. دي کوینسي یو زده کوونکی او په کتاب مین انسان زېږېـدلی وو او د ژوند ژور مشاهده کوونکی وو.

چارلز لیمب (۱۷۷۵ – ۱۸۳۴ میلادي): ده ته به کولریج «نرم زړی چارلز» ویل. د نوموړي ژوند له ګنو سـتونزو او ربړو سره لاس و ګرېوان وو. یوه خور یې لېونۍ شوه او په همدې لېونتوب کې یې خپله مور ووژله. لیمـب خپلـه خور لېونتون ته ورسوله، روغه شوه او بیا یې پخپل مسؤلیت کور ته راوسته. خو عجیبه دا ده، چې همـدې خـور یې له نوموړي سره په ادبي کارونو کې ډېره زیاته مرسته کوله؛ خو د خور ناروغۍ یې بشپړه ښه نه شوه، او وخت په وخت به چې د لېونتوب څپه پرې راتله، نو بیا به یې لېونتون کې بستر کړه.

د خپلو دفتري کارونو او کورنیو لانجو سربېره، بیا هـم چـارلز لیمـب د ادبیـاتو لپـاره وخـت او حوصـله لـرل. پـه هلکوالي کې به تر ساعتونو ساعتونو پورې په کتابتون کې وو او د انګریزي ژبې پخواني لیکوال به یې ور مطالعه کول.

د انقلاب د دورې څو نور شاعران دا دي:

جورج ګورډن بایرن: دی په ۱۷۸۸ کې په لندن کې وزېږېده؛ تصادف دا دی، چې په همدې کال په جرمني کـې شوپنهاور هم نړۍ ته راغی. بایرن یو ضدي، سرتمبه او لېواله ماشوم وو، په دې سربېره په یوه پښه کې یې ستونزه لرله او د تګ په وخت کې به یې «یوه پښه درنه پسې اخیستله». کامبریج پوهنتون ته ورغی او همدلته یـې خپلـې زدکړې بشپړې کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوموړي يو مشهور اثر Childe Harold دی، بايرن چې دا اثر وليکه، ډېر زيات شهرت يې په برخه شو. د ده خپله خبره ده، چې بايرن يو سهار را ويښ شو او خپل ځان يې مشهور ومونده. نوموړی په ۱۸۲۴ کې ومړ. دی د عادي خلکو د شکايتونو او فريادونو غږ وو، خو دغه غږ يې يوازې تر خپل مهاله محدود نه وو، بلکې د راتلونکي انسان غږ هم وو. د ليکوال په خبره، د لويو شاعرانو خو همدا ځانګړنه وي، چې يوازې د خپل مهال خبره نه کوي، بلکې د راتلونکو وختونو اظهار هم کولی شي. بايرن يو ازاديخواه شاعر وو، خو ده چې کومه ازادي غوښتله، هغې قيد و بند نه پېژانده.

پيري بيشې شيلي (۱۷۹۲ – ۱۸۲۲ ميلادي): شيلي د بايرن په څېر د غبرګون او پاڅون شاعر وو، خو د ازادي په لور د نوموړي هيله سپېڅلې وه. د نوموړي عادت وو، چې هېڅ کله به يې يوه خبره د نورو په اتارټې نه منله، بلکې پخپله به يې د تحقيق او تنقيح له لارې يوه خبره د ځان لپاره په ثبوت رسوله.

له ملګرو سره يې په کرکټ او فوټبال کې برخه نه اخيسته، له همدې امله به ملګرو په «احمق شيلي» يادواوه. نوموړی تنها، شرمناك او په ځان کې ورك انسان وو. په ۱۸۱۱ کې له اکسفورډ څخه د يوې رسالې «د الحاد اړتيا» په سر وشړل شو. د نوموړي يو بل مهم اثر The Revolt of Islam دی، چې په ۱۸۱۸ کې چاپ شو.

جان کيټس (۱۷۹۵ – ۱۸۲۱ ميلادي): دی چې لا هم ديارلس کلن وو، په اصطلاح د کتابونو د مطالعې پېريان پرې کېناستل او ډېر زيات په شدت سره يې مطالعه وکړه. په يوناني ژبه نه پوهېده، خو بيا يې هم د قاموسونو په مرسته وکولی شول، چې تر يوناني اسطورو پورې ځان ورسوي.

په دې ځای کې ليکوال ليکلي، چې ډېر کم داسې پېښېږي، چې د يوه نابغه د جوړېدو لپاره چې کومو شيانو ته اړتيا وي، هغه تصادفا د هغه انسان په ژوند کې پېښ شي. کيټس هم په اتلس کلنی کې دوو مهمو توکونو ته لاسرسی ومونده: د يوناني اسطورو نړۍ او د منځنيو پېړيو د رومانس نړۍ.

نوموړی يو پياوړی شاعر وو، دی لا هم ۲۳ کلن وو، چې د Endymion په نوم اثر يې چاپ کړ، خو لا هم ۲۶ کلن وو، چې له دې نړۍ سره يې مخه ښه وکړه. د نوموړي د ژوند او شاعرۍ، ژوندی اصل ښکلا پرستي وه، د ده خپله مشهوره جمله ده، چې:

A thing of beauty is a joy forever.

د ستر شاعر په اړه کيټس وايي، چې د لوی شاعر د ښکلا حس په نورو ټولو شيانو غالبېږي او يا نور ټول شيان له منځه وړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسني ليکوال (له ۱۸۳۰ کال را پدېخوا)

د انګلستان په تاريخ کې ۱۸۳۰ ډېر مهم او د ادبي عروج کال ګڼلی شو. په دې وختونو کې درې هغه ځواکونه په ګوته کولی شو، چې په معاصر انګريزي ادب يې ژور اغېز وښنده:

۱) د ډيموکراسي وده. ۲) د پوهې او ادبياتو عمومي نفوذ او خپراوی. ۳) د ساينس پرمختګ.

په دې برخه کې ليکوال، د انګلستان په سياسي و ټولنيز تاريخ هم بحث کړی؛ د انګلستان سياسي او ټولنيز بهير ته يې کتنه کړې او په ټوله کې يې پورتني درې ځواکونه په تفصيل سره بيان کړي. خو موږ د دې عصر په ليکوالو خبرې کوو او يوازې پر شاعرانو او ليکوالو بحث موږ دې نتيجې ته رسولی شي، چې په انګريزي ادب کې نور څه وشول.

تامس بابينګټن ميکاؤلې (۱۸۰۰ – ۱۸۵۹ ميلادي): ميکاؤلې به يا فوق العاده انسان وګڼو او يا هم خارق العاده انسان؛ ځکه د ميکاؤلې په څېر انسان په هکله دا نه شې ويلی، چې يو عادي سړی وو. دی لا اته کلن نه وو، چې تاريخپوه او شاعر وو. له ابتدايي کلونو دقيق او ژور لوستونکی وو. نرسې به يې ويل، چې خبرې يې داسې دي، لکه له چاپي کتاب نه چې درته غږېږي. ميکاؤلې څلور کلن وو، له پلار سره قهوه خونې ته تللی وو، هلته يې په جامو چای ور چپه شو، نو ګارسونې چې په ډېره مهربانه لهجه ښښنه ترې وغوښته او پوښتنه يې ترې وکړه، چې کوم څه ته اړتيا لرې؟ نو ده ورته وويل «ډېره مننه، آغلې، رسېدلی کړاو نور مداوا شوی دی.»

د خپلې مطالعې او په افهام و تفهيم او خبرو کې د کمال له امله په خلکو کې ډېر زيات مشهور و مقبول وو. خلکو به يې له خبرو خوند اخيسته او ده چې د نورو خدايي پېرزوينو په خوا کې د بلا حافظه هم لرله، نو په خبرو کې به يې د لويو ليکوالو له کتابونو څخه ادبي او هنري جملې هم اقتباس کولې. د دې په خوا کې يو بل کمال يې دا وو، چې هر کله به يې خبره کوله، په سل سلنه ډاډ سره به يې کوله، ته وا هېڅ غلطي ترې نه شي کېدلی.

ليکوال ليکي، چې بې تعليمه لوستونکي عموماً دغه ډول مزاج او ډاډ خوښوي، په دې چې هېڅ څوک هم داسې ډاکټر ته نه ورځي، چې هغه په خپل علاج شکمن وي.

د نوموړي تر ټولو مشهور اثر History of England دی. په دې اړه دی ليکي، چې تر هغو پورې به مې زړه ډاډه نه شي، تر څو داسې څه ونه پنځوم، چې لږ تر لږه د يو څو ورځو لپاره د ځوانو پېغلو له مېزونو څخه وروستی مشهور ناول ايسته کړای شي.

همداسې وشول. ويل کېږي، چې ياد کتاب دومره خرڅ شو، چې له بايبل وروسته به بل کتاب دومره نه وي خرڅ شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تامس کارلایل (۱۷۹۵ – ۱۸۸۱ میلادي): په څوارلس کلنۍ کې ایډنبرګ پوهنتون کې داخل شو؛ پوهنتون یې لـه کور نه اتیا میله لرې وو، خو دی په پښو ورغی.

جرمني ژبه یې زده کړه، د جرمني فکر و فلسفې یې په ژوند او اثارو رغنده اغېـز وشـینده. پـه دې اړه دی وایـي، چې د جرمني ادبیاتو نوي اسمانونه او نوې ځمکه را وښودل.

د نوموړي Sartor Resartus هغه اثر دی، چې ویل کېږي، د کارلایل د فلسفې جوهر پکې وړاندې شوی دی. د ده بل مشهور اثر «اتلان او اتل پرستي» ده، چې په ۱۸۴۱ کې چاپ شو. په دې اثر کې یو شـمېر اتـلان یـې لـه هغې زاویې مطالعه کړي، په کومه زاویه کې چې هغوی ژوند تېر کړی یـا اتـلان شـوي وو. پـه دې کتـاب کـې د «اتلان د پیغمبر په توګه» تر سرلیك لاندې چې د کتاب دوهـم څپرکـی (یـا لیکچـر) دی، کارلایـل پـه حضرت محمد ص خبرې کړې او د غربي تصور په خلاف دا خبره یې کړې، چې حضرت محمد ص دروغجن یا ممثـل نه وو، بلکې په واقعي معنا یو اتل او رښتینی انسان وو.

د کارلایل په اړه ویل کېږي، چې ده د الفاظو په مرسته رسامي کوله.

جان رسکین (۱۸۱۹ – ۱۹۰۰ میلادي): د کیټس په څېر دی هم په ښکلا مین دی، او ویلی شو، چې رسـکین د ښکلا راهب او پیغمبر وو. نوموړی په طبیعـت میـن او د طبیعـت بیـانوونکی شـاعر وو. او د کارلایـل پـه څېـر، رسکین هم د خپل نسل مبلغ او پیغمبر وو.

نوموړی له بایبل سره را لوی شوی وو او د بایبل اوږدې اوږدې برخې به یـې خپلـې مـور تـه لـه خپلـې حـافظې تېرولې. د ده مهم اثار Modern Painters، The Seven Lamps of Architecture، The Stones of Venice دي.

متیو ارنولډ (۱۸۲۲ – ۱۸۸۸ میلادي): ارنولډ له خپلې زمانې او حالاتو ګیله من شاعر وو. خو د یوه شاعر په اثـارو کې یوازې یو اړخ او یو رنګي نه وي. په همدې ډول د ده په اثارو کې هم که له یوې خـوا لـه وخـت او حـالاتو شکایت وینو، نو بل لور ته د هلو ځلو او مقاومت خبرې هم موندلی شو.

چارلز ډیکنز (۱۸۱۲ – ۱۸۷۰ میلادي): ډیکنز د خپل عصر له لویو ناول لیکونکو څخه وو، د نوموړي ناولونه تـر ډېره پورې په هغو پېښو او کرکټرونو ولاړ دي، چې د ده په ژوند کې پېښ شوي او یا لیدلي وو.

ویلیام میکپیس تاکري (۱۸۱۱ – ۱۸۶۳ میلادي): تاکري د هند پـه کلکتـه کـې زېږېـدلی وو، خـو د زدکـړو لپـاره انګلستان ته راغی. «Esmond» یې په انګریزي فیکشن یا تخلیقي ادبیاتو کې تر ټولو ستر تاریخي ناول دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جورج ایلیټ: دا لویه او بې ساري لیکواله په همدې نوم ډېره مشهوره ده، خو خپل نـوم یـې مـارین ایـوانس وو. ایلیټ په ۱۸۱۹ کې نړۍ ته راغله. ایلیټ په لومړي سر کې مقالې او علمي لیکنې کولې، خو وروسته یې د مېړه په خبره ناول او کیسه لیکلو ته مخه کړه او د بخت خبره وه، د نوموړې شهرت په همدې ډګر کې لیکل شوی وو.

د نوموړې تر ټولو مشهور اثر Adam Bede دی، خو له دې وروسته یې هم ګڼ مشهور او شهکار اثار وپنځول. د The Spanish Gypsy یې مشهور ډراماتیک شعر دی، خو د ایلیټ شعر، تر نثر کمزوری وو. جورج ایلیټ د انګریزي ناول لیکونکو په کتار کې مځکښې ځای لري. سره له دې چې دا عالمه وه، خو تر دې ډېره د ژونـد زده کوونکې وه. د نوموړې بل ستر اثر Middlemarch دی.

دغه دوره، چې د ویکټورین عصر په نوم پېژندل کېږي، د نثر دوران وو، خو په دې عصر کې د شعر په ډګر کـې هم ارزښتناک کارونه لرو.

د دې دور شاعران:

د دې عصر شاعري نور طبیعت او د انسان ژوند نه بیـانوي، بلکـې یـو شـاعر خپـل دروني ذات څرګنـدوي او د همدې لپاره یې د اظهار وسیله ګرځوي.

الفریډ ټیني سن (۱۸۰۹ – ۱۸۹۲ میلادي): نوموړی د خپـل عصـر ـ د اسـتازي او نماینـده شـاعر پـه توګـه پېژنـدل کېږي. د ده په ژوند کې دوو شیانو لوی اغېز درلوده: طبیعت او کتابونو. میلټن تر کروندو او سرسبزو ځایونو ډېـر د کتابتون شاعر وو. د میلټن په څېر، ټیني سن هم د خپل هنر په خدمت کې ټول هغه څه وګمارل، چې د خپلـې اوږدمهاله مطالعې په ترڅ کې یې ترلاسه کړي وو.

په کور کې له څه نا څه زدکړو او ګرامر سکول وروسته یې کامبریج پوهنتون ته مخه کړه. سره له دې چې شرمناکه زلمی وو، خو بیا یې هم د ملګرتیا ډېر ښکلی ظرفیت درلوده.

تیوډور واټس وایي، چې دوه ډوله شاعران دي، یو د انرژي شاعران؛ بل د هـنر شـاعران! د انـرژي شـاعران هغـه دي، چې غالبه ځانګړنه یې سوچه ځواک وي، داسې ځواک چې مخه یې نه نیول کېږي لکـه ویـلي شـوې لاوا چې له غرونو سر کوي. د هنر شاعران هغه دي، چې کار یې له عالي او واقعي هنر څخه ټوکېدلی وي.

په دې عصر کې براؤنینګ د انرژي شاعر دی، خو دې کې شک نشته، چې ټیني سن د هـنر شـاعر دی. پـه دې سربېره، ټیني سن د معاصر ساینس او په ورته وخت کې صوفیانه شاعر هم دی او د نوموړي په اشعارو کـې دغـه دواړه رنګونه ډېر زیات څرګند دي؛ د بیت یوه مسره یې ده چې:

Ye have seen what ye have seen.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې خبرې معنا دا ده، چې د حقیقت د لیدلو لپاره د هر چا وړتیا توپیر کوي، او ضرور نه ده، یو انسان چې څه ویني، بل دې هم کټ مټ هماغه څه وویني.

دی د وحدت الوجود د فلسفې شاعر هم ګڼلی شو:

The sun, the moon, the stars, the seas, the hills, and the plains –

Are not these, O sould, the Vision of Him who reigns?"

رابرټ براؤنینګ (۱۸۱۲ – ۱۸۸۹ میلادي): د براؤنینګ په اړه ویل کېږي، چې هېڅ شاعر به د خپل نسل دومره روحي اړتیاوې نه وې تشفي کړې، څومره چې براؤنینګ وکړې. هغسې چې د نوموړي شاعري ژوندۍ او د ژوند شاعري ده، پخپله د ده شخصیت هم ژوندی او له انرژۍ ډک وو. ویل کېږي، چې مصافحه یې داسې وه، ته وا د برق جرقه یې درکړه.

براؤنینګ د انګریزي ژبې له خورا لویو شاعرانو څخه دی. نوموړي په شعر او هنر ارزښتناکې خبرې کړې. مثلاً دی وایي چې د شعر لپاره ضرور نه ده، چې لوړه فلسفه او فکر دې ولري، بلکې لویه پوښتنه دا ده، چې آیا شاعرانه کیفیت هم لري که نه ؟

د ژوند په اړه د ده لیدلوری روحاني او صوفیانه لیدلوری دی.

پای

تبوک – سعودي

۱۸ ډسمبر، ۲۰۲۳

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library